

“Bare et sæt regler”

Om lingeri, hijabber og idéer om frihed

Af Pernille Albrechtsen

Tætsiddende kjoler og nedringede toppe er ligesom hijabber og abayaer genstande for undren, skepsis og fordomme. Nogle kvinder får at vide, at de har for lidt tøj på, andre bliver fortalt, at de dækker sig for meget til. Denne artikel belyser, hvordan antagelser om kvinders tøj og hvorfor de har det på, tager afsæt i idéer om, hvad frihed og selvstændige valg er.

På en forårsdag i 2019 er der inviteret til dialogmøde i Kulturhuset i Randers. En bygning der blandt andet rummer byens bibliotek og en af Museum Østjyllands afdelinger. Dialogmødet er arrangeret i forbindelse med en udstilling på museet med titlen: “Mit tørklæde, mit valg.” Jeg ankommer til en sal, hvor runde caféborde og tilhørende stole er stillet klar til et halvt hundrede mennesker. Selvom jeg er i god tid, er der allerede fyldt godt op omkring bordene. Nogle står med en hånd på stolenes ryglæn og taler i mindre grupper. Andre sidder klar og har opmærksomheden rettet mod et bord, der er sat frem til aftenens panel med stole på den ene langside.

“Hej. Venter du på nogen, eller kan jeg sætte mig her?” spørger jeg en ældre kvinde. Hun sidder med rank ryg helt fremme i sædet. “Nej, det gør jeg ikke. Sæt dig endelig,” smiler kvinden til mig. Imens jeg tager plads, ser hun venligt på mig og indleder en samtale. “Ja, jeg har jo nogle spørgsmål, jeg gerne vil stille dem,” siger hun og nikker i retning mod bordet, hvor tre af nøglefigurerne i udstillingen snart vil tage plads. “Nå, hvad er det for nogle spørgsmål?”, vil jeg vide. “Jamen jeg vil jo gerne høre dem, om de rent faktisk selv har valgt at tage det tørklæde på. Jeg var jo en del af rødstrømpebevægelsen. Dengang kæmpede vi jo for, at kvinder *ikke* skulle være undertrykt.” Det står hurtigt klart for mig, at hun som tidligere rødstrømpe har svært ved at forene sin kvindekamp med det muslimske tørklæde. “Det må jo være noget, de er blevet indoktrineret eller påvirket til at gøre,” siger hun konstaterende. Vi sidder med overkroppene bøjet ind over det runde bord, så vi kan høre hinandens stemmer blandt de mange fremmødte, der skaber et summende lyd-tapet i salen. Sådan når vi at tale nogle minutter, inden en stemme fylder salen gennem en mikrofon og et par højtalere for at byde os alle velkommen.

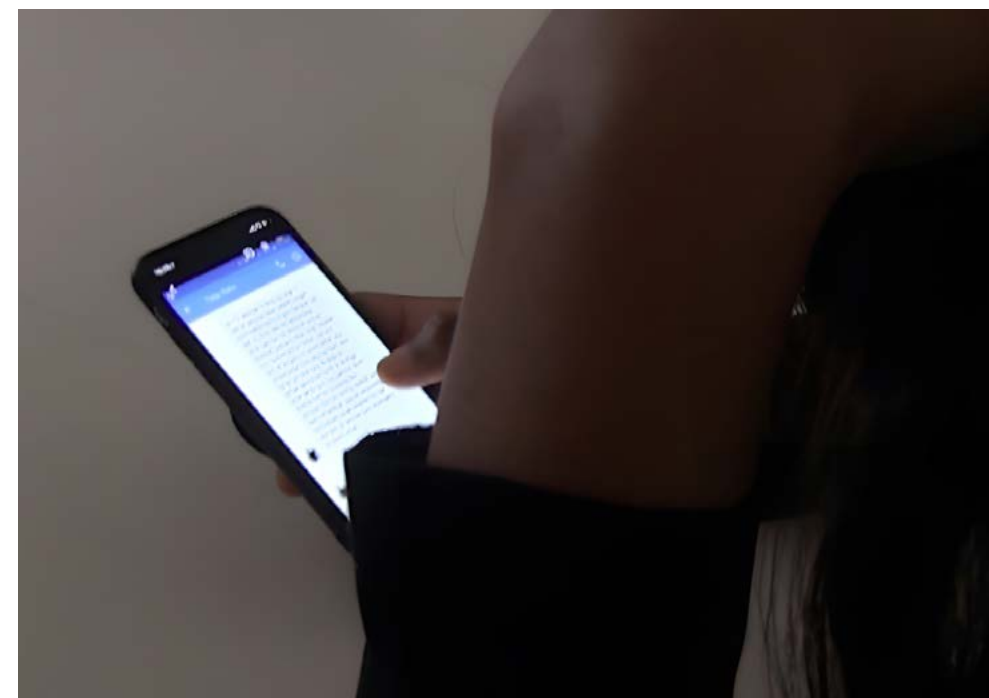
To veninder tager billeder til deres fælles instagramprofil, der formidler moderigtigt muslimsk påklædning.

Jeg deltog i dialogmødet i Randers under feltarbejdet til mit speciale i visuel antropologi i 2019. Her undersøgte jeg et udsnit af danske unge kvinder og de fordomme og antagelser, der knyttede sig til deres måde at gå klædt på. Mine informanter udgjorde to grupper. Den ene, og største, gruppe bestod af unge kvinder, der skjulte deres kropsform, hud og hår efter religiøse forskrifter. Deres grad af tildækning varierede fra abaya – lang, løstsiddende klædedragt – og niqab – slør, der alene efterlader øjnene synlige – til hijab – tørklæde, der dækker hår, ører og hals – og løse jeans. Den anden gruppe bestod af kvinder, der viste sig offentligt i tætsiddende kjoler eller lårkorte nederdele. Denne artikel omhandler den del af mit speciale, der undersøgte hvilke fordomme og antagelser, der gjorde sig gældende om mine informaners beklædning. Nærmere bestemt skal vi se på, hvordan forståelser af frihed og valg ofte udgjorde grundlaget for vurderinger af mine informaners tøj, herunder især antagelser om, *hvorfor* de gik klædt, som de gjorde. I artiklen her retter jeg hovedfokus mod den største gruppe af informanter. Senere inddrages den anden informantgruppe og de indsigter, deres perspektiver bragte med sig.

Mandens regler og blik

Begreber som frihed og selvstændighed blev ofte brugt i felten i samtaler om klædeskabe, hijabber og make-up. Det blev derfor interessant at kigge nærmere på hvilken forståelse af frihed, der herskede blandt de mennesker, mine informanter mødte på deres vej. Hvad mente folk egentlig, når de sagde *frihed*? Og hvordan definerede de *selvstændige valg*?

En måde at anskue frihed på, er ved at sondre mellem positiv frihed og negativ frihed. Førstnævnte henfører til at være fri *til*, hvor negativ frihed består i at være fri *fra* noget. I min felt hang det at tale om frihed uløseligt sammen med at tale om valg. *Tøjvalg* blev vurderet som enten frie eller ufrie. Her gik sondringen på, om man var fri til at vælge lige det tøj, man ville gå med eller om man var fri fra, at andre havde indflydelse på den måde, man gik klædt på. Denne specifikke sondring kommer vi tilbage til senere. Først – i forlængelse af definitionen af frie valg som nogle, der er frie fra ydre påvirkninger – bliver det interessant at se på Mayanthi Fernandos etnografiske monografi, *The Republic Unsettled* fra 2014. Her skriver Fernando, at debatter om det muslimske tørklæde ofte bygger på den opfattelse, at selvstændige valg og ydre begrænsninger må være hinandens modsætninger. Hun peger på, at vi har nemmere ved at definere folk som frie eller deres valg som

Telefon med en hadefuld besked, der blandt andet indeholder budskabet "jeg er ikke interesseret din fucking luder".

selvstændige, hvis vi kan se hvilke normer, regler og traditioner, de modsætter sig. Dermed bliver tøjvalg, der følger særlige forskrifter, set som uselvstændige og bærende af beklædningsgenstande, der er behæftet med særlige regler eller påbud, ses ikke som selvstændige individer.

I min felt kunne jeg observere, at det var denne forståelse af frihed og frie valg, der dominerede og dannede præmissen

for samtaler og debatter om muslimske hovedbeklædninger. I det følgende vil jeg udfolde, hvordan denne frihedsforståelse kom til udtryk blandt de mennesker, som vurderede eller ytrede sig om mine informanternes påklædning og fremtoning. Senere skal vi se på, hvordan mine informanter besvarede de fordomme, de mødte og hvilken definition af frihed, der gemte sig i deres respons.

Fængsel eller frihed?

Min interesse for dialogmødet i Randers blev vakt, da jeg læste invitationen, hvor arrangørerne stillede spørgsmålet: "Er muslimske kvinder, der går med tørklæde undertrykte, udanske og lever i et religiøst fængsel? Eller er det deres eget selvstændige valg at gå med tørklæde?" Her stilles det selvstændige valg skarpt op mod det religiøse fængsel. De bliver hinandens modsætninger, som Fernando ville skrive.

Det bliver således ikke muligt at tale om religiøse forskrifter og selvstændige valg som noget, der kan sameksistere.

Disse skarpt optrukne linjer mødte jeg adskillige gange i løbet af mit feltarbejde. De af mine informanter, der bar muslimske beklædningsgenstande, kunne fortælle at de ofte blev mødt med fordomme om, at det ikke var deres eget valg. Fordommene indeholdt en forståelse af frihed og frie valg som noget, der var aldeles rensset for

Demonstration mod den lov, der i folkemunde blev kaldt "burkaforbuddet". "Niqabforbuddet er undertrykkende!". "Systematisk stigmatisering".

Telefon med kritik af sammenstillingen af modetrends og muslimsk beklædning.

ydre påvirkninger. Blandt de mennesker, som vurderede eller ytrede sig om mine informanternes tørklæde, herskede der en skepsis om, hvorvidt det var udtryk for et indre ønske. For mange kunne det at bære tørklæde ikke have noget med ydre påvirkninger at gøre, hvis det skulle kvalificere som et selvstændigt valg. Antagelserne om kvindernes ufrihed gik altså ikke nødvendigvis på, at de måtte være truet til at bære bestemte beklædningsgenstande med en pistol for panden.

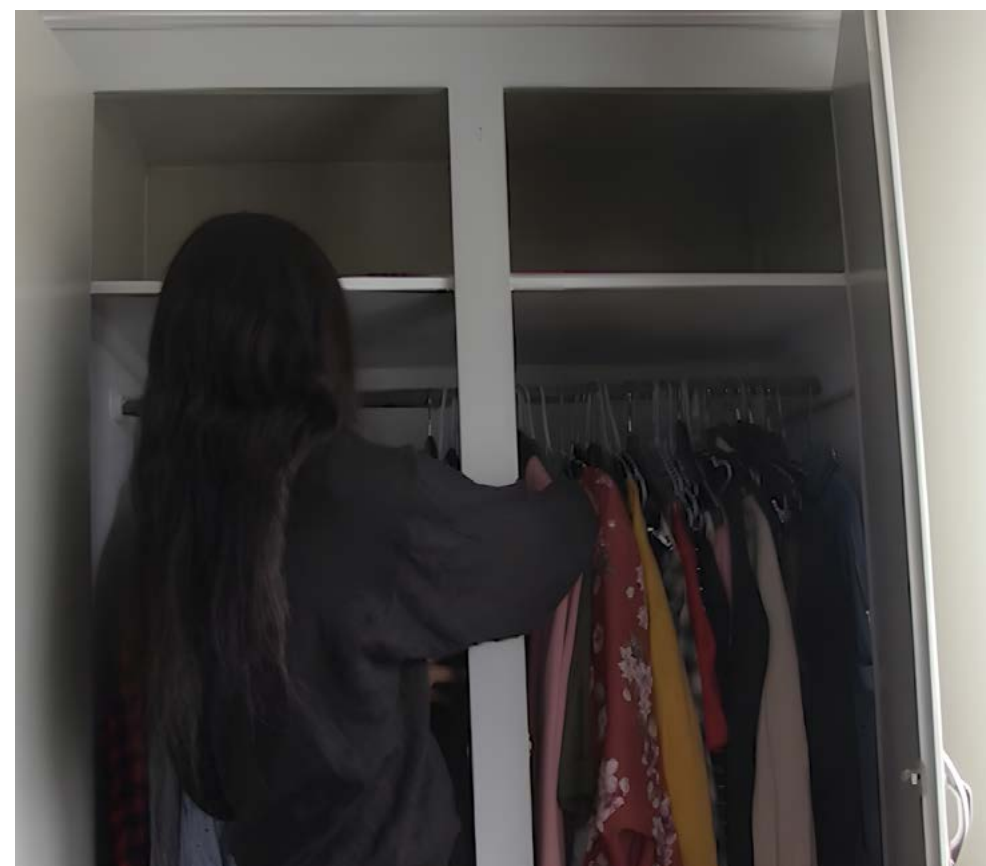
Denne opfattelse dannede også grundlaget for, hvordan den ældre kvinde fra Randers opfattede panelisterne til dialogmødet. Hun fortalte om sin opvækst i et indremissionsk miljø og hvordan hun havde kæmpet for at forlade sin religiøse omgangskreds og de regler, hun var opdraget med. Jeg bemærkede, at hun i høj grad definerede sin egen frihed ud fra, hvad hun havde gjort modstand mod. Hendes egne oplevelser gjorde det vanskeligt for hende at forstå panelisterne som frie individer. På grund af den manglende opposition til islams retningslinjer, så hun dem som uselvstændige individer og betvivlede deres frihed.

Hvorfor gør de det?

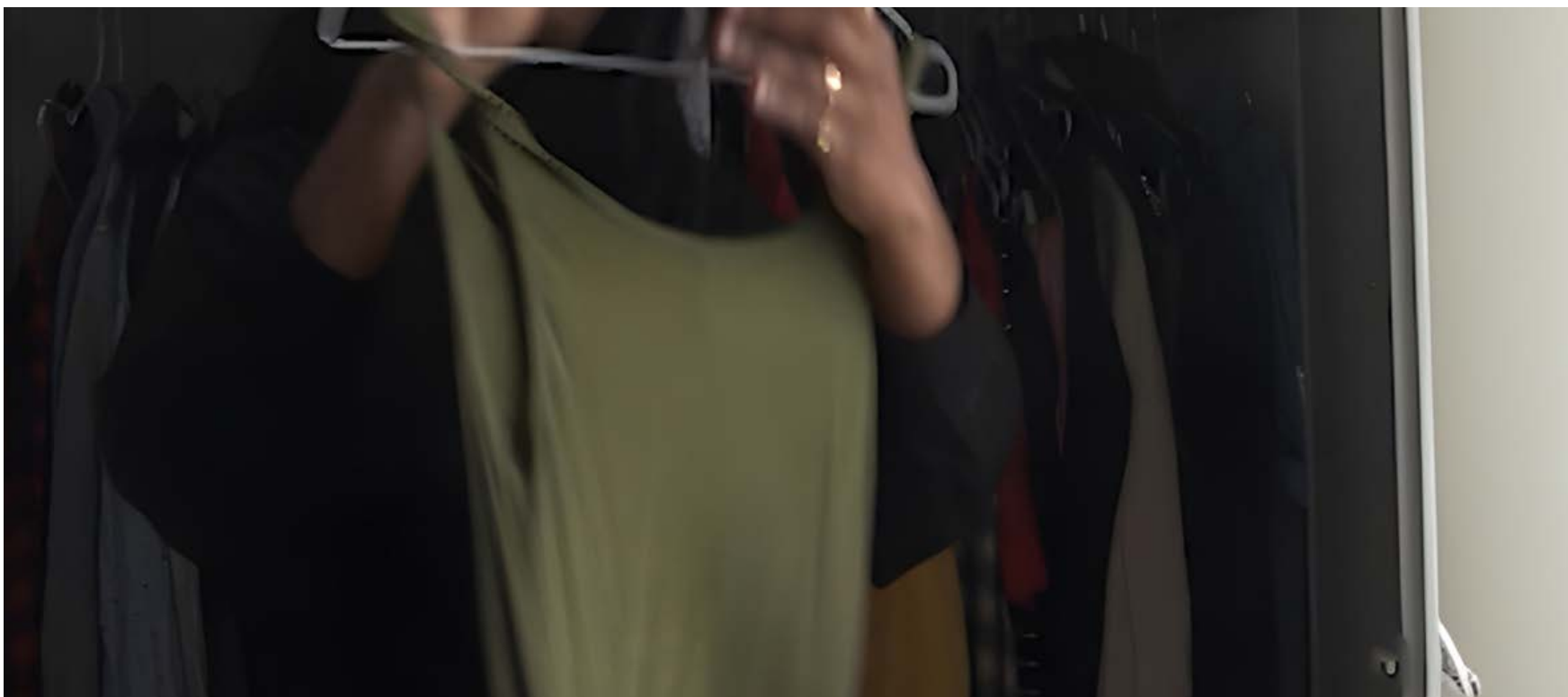
Jeg mødtes med to informanter på en café på Nørrebro i København. De to veninder var i midten af tyverne og gik begge med tørklæde. I et hjørne med bløde møbler fortalte de mig om dengang, de konverterede til islam som henholdsvis 11- og 13-årig. De indviede mig i den massive undren, deres beslutning havde affødt. "For dem... så ser de jo bare et sæt regler," påpegede den ene af kvinderne. Men det var ikke alene et sæt regler, folk så. Mange lod dem også vide, at de forbandt disse regler med kvindeundertrykkelse. Den ene af kvinderne levede i et muslimsk ægteskab. Hun oplevede

ofte, at folk var overbeviste om, at hendes tørklæde var ægtemandens opfindelse. "Tit hører man den der med: 'Du gør det for din mand' og alle de her ting," fortalte hun og fortsatte: "Det kommer meget bag på folk, at jeg tog mit tørklæde på og blev muslim, inden jeg mødte min mand. 'Nå, så du har selv valgt det?' spørger de så." De to sad ved siden af hinanden i en lille sofa og smilte indforstået til hinanden. Fordommene gik altså ikke alene på, at de var ufrie, fordi de fulgte religiøse forskrifter. De omhandlede også forestillinger om formynderiske ægtefæller. For mange var en muslimsk ægtemand årsagen til, at en kvinde ville gå med tørklæde. Hvis denne ægtemand ikke fandtes, udeblev forklaringen. "Hvorfor har du det så på?" spurgte folk ofte, når de opdagede, at den anden af veninderne ikke var gift.

Idéen om at selvstændige valg opstod i opposition til ydre påvirkninger kombineret med en opfattelse af, at det var mænd eller i det hele taget patriarkalske strukturer, der udgjorde disse indskrænkende elementer, observerede jeg flere steder i felten. Jeg deltog i et arrangement i Mariam Moskén i

En informant viser mig sit klædeskab.

En særlig kjole, der kan vendes efter anledningen. "Jeg tager den nedringede side på, når jeg er sammen med venner og min kæreste og så vender jeg den om, når jeg er sammen med familien."

København, som gør sig særligt bemærket ved at kalde sig en feministisk moské. Her ytrede en kvinde sin manglende evne til at koble frisættelse af kvinder med islam. "Men hvordan kan man forbinde feminisme og islam? For mig lyder 'muslimsk feminisme' egentlig mest som et oxymoron." Da hun tog ordet, præsenterede hun sig selv som en "gammel rødstrømpe", præcis som kvinden i Randers gjorde det.

Jeg blev nysgerrig på at undersøge, om den type vurderinger kun gjorde sig gældende for muslimske kvinder. Var konklusionerne om de ufrie muslimske kvinder med tørklæder mon ensbetydende med, at kvinder uden tørklæde automatisk blev forstået som frie? Jeg besluttede derfor at inddrage unge ateistiske kvinder i mine undersø-

gelser. Nærmere bestemt opsøgte jeg unge kvinder, der *ikke* skjulte kropsformer, hud og hår bag abaya'er og hijab'er. I stedet postede de billeder af sig selv i undertøj på Instagram og gik i stramtsiddende kjoler med dybe udskæringer. Hermed blev det muligt for mig at sidestille de to forskellige udtryk og de antagelser, de blev mødt af. Hurtigt så jeg adskillige eksempler på, at også denne gruppe af unge kvinder mødte fordomme om bevæggrundene bag deres fremtoning. Jeg så også hvor meget, de mindede om hinanden.

Til endnu et arrangement, denne gang i Aarhus på *Kvindemuseet*, i dag *KØN*, stillede en kvinde sig atter op og refererede til feminismen i 1970'erne – dengang hun var ung. Hun lod de fremmødte vide, at hun havde været tilhænger af kvinder, der

nægtede at være sexobjekter. "Og så ser jeg kvinder i dag – unge kvinder – der får lavet bryster og duller sig op. Men hvorfor bliver vi ved med at gøre det?" spurgte hun ud i lokalet. Hun undrede sig over, at kvinder "fortsat" klæder sig for mandens blik, når kvindebevægelsen jo frigjorde dem fra den slags forventninger for 50 år siden. Ligesom det for mange i felten var svært at forbinde feminisme og kvindefrigørelse med islam, var der også for mange en diskrepans mellem rødstrømpernes projekt og kvinder med en hyper feminin og sexet fremtoning. Der blev altså også set skeptisk på kvinder, der ikke skjulte deres bryster, taljer og bagdele. Gjorde de det mon som selvstændige individer? Eller var der forventninger udefra, der påvirkede dem?

I disse tilfælde var det ikke de religiøse forskrifter, der udgjorde den undertrykkende norm. I stedet talte folk om mandens blik på kvinden. Klædte man sig på en måde, der tilfredsstillede mænds forventninger til kvinders fremtoning, var man ikke i opposition til disse ydre påvirkninger. Også her, spillede køn en afgørende rolle i vurderingen af mine informanternes påklædning. De blev ikke alene vurderet som ufrie individer, men som kvinder, der var undertrykt af patriarkalske strukturer.

Mit tøj, mit valg

Det var ikke alene interessant for mig at studere den opfattelse af frihed og valg, der herskede i mine informanternes omgivelser. Jeg var også nysgerrig på, hvordan de

selv italesatte deres tøjvalg og om de forstod sig selv som frie individer. Jeg undersøgte derfor også, hvordan de responderede, når folk antydede, at de var ufrie.

I Randers startede dialogmødet med, at de tre panelister, der alle bar tørklæder, på skift fik mikrofonen i hånden. En af kvinderne var opvokset i Afghanistan og havde nu boet seks år i Danmark. "Det er mit eget valg fuldstændigt," slog hun fast som det første. "Da jeg kom til Danmark, fik jeg muligheden for at tage det af og se... er det nu virkelig det, jeg vil? Men alligevel... det var indeni mig selv. Jeg kunne mærke, at det var en del af mig," fortsatte hun. Efter nogle minutter gik ordet videre til den næste kvinde i panelet. Hun fortalte, at hun ofte har fået spørgsmål om, hvorvidt hun føler sig tvunget til at have tørklæde på. Til det var hendes svar, at hun havde taget et valgt om at tro på Islam. "Med det valg følger også fravalg. Men jeg har valgt at tage tørklæde på." Da mikrofonen nåede frem til den tredje og sidste panelist, fremhævede hun sin mands modstand mod tørklædet. "Min mand pressede mig meget til, at jeg skulle tage det af. Men jeg bestemte, at jeg ville have mit tørklæde på, selvom han hellere ville have, at jeg ikke har det på."

Fælles for de tre panelister var, at de udmærket var klar over hvilke fordomme, der herskede om deres tørklæder. De forsøgte alle på hver deres måde at afvæbne den skepsis, der eksisterede om deres tøjvalg. Kvinden fra Afghanistan, omtalte sit inderste. Dette spillede en stor rolle blandt flere af mine informanter, som netop bar tørklædet som led i at være troende muslim. Deres måde at gå klædt på var et anliggende mellem dem og deres gud. De kunne derfor italesætte valget som noget, der kom fra "dem selv" eller "indefra."

Netop det at handle på et indre ønske var noget, der ofte blev forbundet med selvstændighed. På den måde, kunne tørklædet kobles til det frie valg i den forstand, at kvinderne var frie til at gå klædt i overensstemmelse med deres indre vilje.

At fremhæve mandlige familiemedlemmer, som ikke var tilhængere af tørklædet, var en anden strategi, jeg mødte i flere af skygninger. En informant fortalte mig om en sommerferie, hun havde været på med familien. "Vi var i Tyrkiet, hvor mine forældre kommer fra," indledte hun. "Det var jo megavarmt og sådan... En dag på stranden, sagde min far, at jeg jo bare kunne tage tørklædet og det andet af og bade med de andre. Men det kunne jeg altså ikke finde på." I første omgang opfattede jeg denne slags fortællinger som et svar på fordommene om de formynderiske og kontrollerende ægtemænd, fædre og brødre. Senere forstod jeg, at disse fortællinger også havde andre potentialer. Fædrene, brødrene, kæresterne og ægtemændene, der var imod informanternes tildækning af håret, fungerede som en holdning eller formaning, som de selv stod i opposition til. Her var der altså noget, de på rebelsk vis havde modsat sig. En af mine ateistiske informanter, som brugte sin instagram profil til at poste billeder af sig selv i tætsiddende kjoler og undertøj, benyttede sig af samme strategi. Hun gjorde det klart for mig, at hendes kæreste bestemt ikke dikterede hendes outfits. "Min kæreste sagde en gang til mig, at han ikke kunne lide tøj med leopardprint. Dagen efter gik jeg ud og købte en trøje, et par bukser og en kjole, der alle havde leopardprint."

Denne slags fortællinger gjorde det klart for mig, at mine informanter havde samme opfattelse af, hvad der kan defineres som frie og selvstændige valg, som de personer, der beskyldte dem for at være

ufrie. De unge kvinder accepterede præmissen. For at være fri måtte man gå imod normer, påbud og des lige. De anerkendte, at der skulle en art rebelsk handling eller i hvert fald en lille modstand til, før der var tale om selvstændighed. For at kunne omtale sig selv som frie, måtte de altså fremhæve det, de havde haft succes med at modsætte sig. Det kunne være ægtemænd, der mente, at tørklædet var unødvendigt, efter de var flyttet til Danmark. Fædre, der mente, at en løs abaya og hijab var for meget i varmen. Eller kærester, der ikke brød sig om leopardprint.

Selvstændig, stærk eller slave

Flere blandt mine muslimske informanter var konvertitter, som havde mødt modstand fra deres ikke-muslimske familiemedlemmer og venner, da de valgte at konvertere til islam og senere iføre sig det muslimske tørklæde. For dem blev modstanden fra familien fremhævet som bevis på, at de selv havde fået den idé at bære tørklæde. "Der er måske nogle, der tænker, at hun er opdraget til ikke stå på sine egne ben, hvor jeg føler, det er modsat," fortalte en ung kvinde, der var konverteret omkring fem år forinden. Hun og andre konvertitter fortalte mig, at modstanden mod deres valg fik dem til at føle sig mere handlekraftige. "Det ryster ikke mit fundament overhovedet. Tværtimod, så er det bare sådan... så skal jeg stå endnu mere ved det," fortalte en af de to kvinder i den bløde sofa på Nørrebro. Her var det ikke længere de religiøse forskrifter og de patriarkalske strukturer, der havde det undertrykkende potentiale, og som skulle modsættes for at opnå anseelse som selvstændig. I stedet, var det den danske kul-

turkristne eller ateistiske families normer og forventninger, der nu udgjorde den frihedsindskrænkende part.

I forlængelse af dette, definerede flere informanter deres egen frihed med udgangspunkt i, hvad de var frie *fra*, snare end hvad de var frie *til*. I stedet for at fremhæve hvilke valg de var frie til at træffe selv, fremhævede de en række ydre omstændigheder, som de var frie fra. Hvor kvinden i Randers fortalte om alle de religiøse forskrifter, hun var vokset op med og senere blev fri fra, fortalte en gruppe af mine muslimske informanter om alle de skønhedsideal og forventninger til kvinders udseende, som de var frie fra i kraft af deres tørklæde. "Nogle vil jo se det sådan, at man er undertrykt af tørklædet, men vi ser det jo sådan, at vi frigør os fra modeindustriens pres og samfundets blik på kvinden. At det faktisk er en frigørelse... fordi vi er ikke slave af en industri eller slave af et samfundssyn på kvinder." Her udgjorde tørklædet et middel til at opnå frihed. Også her viste mine informanter, at de var helt med på, hvilken opfattelse af frihed, der herskede i deres omverden og benyttede denne til at definere sig selv som frie. Det religiøse sæt af regler, som andre forbandt med kvindeundertrykkelse, omtalte mine informanter ikke som noget, de ønskede at være frie fra. Derimod, var det skønhedsidealene og de forventninger, der knyttede sig til dem, de ønskede at være frie fra.

Mine informanternes strategier gik dermed ikke nødvendigvis ud på at modsige de personer, der betvivlede deres frihed ved at udfordre deres frihedssyn. De forsøgte ikke at anfægte forståelsen af frihed over for fængsel, frie valg over for regler eller selvstændighed over for traditioner. I stedet erstattede de ét sæt strukturer med et

andet. Jeg kunne altså konkludere, at der fandtes en fælles forståelse af, hvornår handlinger kunne defineres som frie og selvstændige i store dele af min felt. Jeg mødte den blandt mine informanter, der bar tørklæde og andre muslimske beklædningsgenstande. Jeg observerede den blandt dem, der optrådte i lingeri på sociale medier og stramtsiddende tøj i offentligheden. Og jeg fandt den blandt de personer, der så undrende på og talte om de unge kvinders beklædning – uanset om det drejede sig om abayaer og hijaber eller bikinier og lårkorte nederdele.

Alle billeder er stils fra det visuelle produkt i forfatterens speciale.

Forslag til videre læsning

Edward Said (2003) *Orientalism*. London: Penguin Books.

Lila Abu-Lughod (2013). *Do Muslim Women Need Saving?* Cambridge: Harvard University Press.

Saba Mahmood (2012). *Politics of Piety: The Islamic Revival and the Feminist Subject*. Princeton: Princeton University Press.

Om forfatteren

Pernille Albrechtsen har en bachelor i idéhistorie og en kandidat i visuel antropologi fra Aarhus Universitet. Gennem sit studie, har Pernille gentagende gange beskæftiget sig med forskellige emner, der knytter sig til køn og normer. Til dagligt har Pernille sin gang på museet KØN i Aarhus, hvor hun står i spidsen for museets undervisning og anden personbårne formidling.